Типичными для китайской аудитории являются также следующие ошибки: послоговое чтение (как правило, только на начальном этапе обучения), несоблюдение качественной и количественной редукции, пропуск слогов в многосложных словах.

Одним из наиболее действенных способов предупреждения появления недочётов в устной речи китайских студентов является фиксация языковых единиц в письменной форме, поскольку, как показывают многолетние наблюдения, зрительный канал восприятия информации у китайцев превалирует над слуховым. Следовательно, письменная фиксация способствует закреплению в памяти студентов формируемых слухопроизносительных навыков и созданию звукобуквенных соответствий.

Трудно переоценить значение фонетики для успешного овладения иностранным языком, поскольку при формировании перцептивных и рецептивных навыков формируются связи, обеспечивающие понимание на слух и через текст, воспроизведение с помощью речевого аппарата и на бумаге, т.е. фонетика является средством формирования навыков и умений во всех видах речевой деятельности. Однако вводно-фонетический курс на элементарном уровне владения языком формирует неустойчивую систему слуховых и произносительных навыков, требующую дальнейшей автоматизации и коррекции на протяжении всего времени обучения иностранных студентов в вузах. От того, насколько прочно сформированы слухопроизносительные навыки, зависит качество получаемого образования, успешность усвоения материала, психологическая комфортность обучения в группе с русскоязычными студентами. Именно поэтому фонетический аспект обучения настолько важен для иностранцев, изучающих русский язык.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Алексахин А.Н. Теоретическая фонетика китайского языка. – М.: Восток-Запад, 2007. – 204 с.
2. Одинцова И.В. Звуки. Ритмика. Интонация: Учебное пособие. – М.: Флинта, 2006. – 368 с.
3. Самуйлова Н.И. Вопросы обучения русскому произношению. – М.: МГУ, 1978. – 104 с.
4. Сеченов И.М. Рефлексы головного мозга. – М.: АН СССР, 1961.– 100 с.
5. Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. – М.: Русский язык, 1989. – 278 с.
6. Полякова Ю.Д. Формирование слухопроизносительных навыков у китайских учащихся на материале текстов по специальности «Нефтегазовое дело» // Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. – Москва: МПГУ, 2008. – 20 с.
7. Шутова М.Н. Теория поэтапного формирования умственных действий и понятий и обучение русскому языку (фонетический аспект). – М.: Флинта –Наука, 2004. – 227 с.

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРЕ

Елена Шкурко – кандидат филологических наук, доцент кафедры перевода и лингвистической подготовки иностранцев Днепропетровского национального университета им. О.Гончара.

Научные интересы: синтаксическая омонимия в современном русском языке; методика преподавания русского языка как иностранного.

ВПЛИВ СОЦІОПРАГМАТИЧНИХ ЗМІННИХ НА АКТУАЛІЗАЦІЮ ТЕМПУ В ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОМУ СПІЛКУВАННІ

Ганна ЮЩЕНКО (Кіровоград, Україна)

У статті проаналізовано вплив соціопрагматичних чинників на актуалізацію темпу в англійському офіційно-діловому діалогічному мовленні, зокрема на підставі проведеного експериментально-фонетичного дослідження розглянуто перцептивні й акустичні особливості реалізації темпу, зумовлені дією таких факторів: соціального статусу мовців, функціонально-прагматичної спрямованості мовлення та його емоційно-прагматичного потенціалу.

The impact of sociopragmatic factors on tempo actualization in English formal business dialogic speech is analyzed in this paper. On the basis of conducted experimental phonetic research auditory and acoustic peculiarities of tempo realization determined by speakers' social status, functional-pragmatic aim of speech and its emotional-pragmatic potential are considered.

Сучасний етап розвитку лінгвістичної науки орієнтований на розгляд мовленнєвої діяльності в широкому соціальному контексті, що дозволяє отримати нові дані про соціально зумовлену варіативність мовних явищ, яка відбиває особливості вербалізації комунікативного наміру і адекватне використання мовних засобів, які слугують маркерами стратегії спілкування. У зв'язку з цим вивчення просодичних характеристик комунікації вийшло за межі суто фонетичного опису і набуло нового комунікативно-орієнтованого характеру. Внутрішньорівневе вивчення компонентів просодичного рівня доповнилося

дослідженням проблем кореляції просодії з мовними рівнями та іншими позамовними чинниками.

Розгляду темпоральної характеристики мовлення як складового компонента інтонації присвячено ряд лінгвістичних досліджень, зокрема аналізувалися механізми зміни темпу та наслідки такої зміни (А.М.Антіпова), розглядалися функціональні можливості темпу (Л.К.Цеплітіс), вивчалася кореляція швидкості мовлення зі ступенем формальності комунікативної ситуації (А.С.Гімсон, Ю.О.Дубовський, Л.А.Кантер, Д.Кристал, П.Сіптар), залежність темпу від індивідуальних особливостей мовців (Л.В.Бондарко, Р.К.Потапова, Т.В.Янчева), а також зв'язок темпу вимови з комунікативним типом висловлення (А.Й.Багмут, Н.Д.Свєтозарова) і вираженням емоцій (А.А.Калита, Дж.Лавер, П.Роуч). Проте спрямованість сучасної лінгвістики на комплексне вивчення когнітивних, прагматичних та соціокультурних аспектів мовних явищ зумовлює потребу теоретичного обґрунтування специфіки впливу соціопрагматичних чинників на варіативність актуалізації темпу мовлення. Тому метою цієї розвідки є виявлення інваріантних і варіантних характеристик темпу, отриманих у результаті експериментально-фонетичного дослідження просодичної організації англійського офіційно-ділового діалогічного мовлення.

У процесі обґрунтування теоретичних передумов дослідження було розроблено класифікацію соціолінгвістичних, функціонально-прагматичних й емоційно-модальних ознак офіційно-ділового діалогу, яка слугувала методологічною основою планування та реалізації основних процедур експериментально-фонетичного дослідження. При цьому з погляду поставленої мети, спрямованої на обґрунтування соціолінгвістичної зумовленості інтонації офіційно-ділового мовлення, ми вважали за доцільне використовувати такі соціально значущі ознаки: соціальний статус мовця відносно статусу слухача (вищий, рівний, нижчий), функціонально-прагматична спрямованість мовлення (досягнення згоди, отримання інформації, спонукання до дії) та емоційно-прагматичний потенціал (високий, середній, низький). Крім того, згідно з традиційно прийнятим у фонетиці підходом до аналізу тексту, а також з метою оптимального проведення експериментально-фонетичного дослідження та експліцитної інтерпретації його результатів тексти експериментальних діалогів було членовано на структурно-семантичні блоки та їхні фрагменти відповідно до конкретної функціонально-прагматичної мети: початок (контакто-встановлювальний, стратегічно-визначальний фрагменти), основна частина (конфліктотвірний, динаміко-подійний, аргументативно-дискусійний фрагменти), завершення (попередньо-заключний, власне-заключний фрагменти).

Програма і методика експериментально-фонетичного дослідження передбачала два етапи аудитивного аналізу, акустичний аналіз та лінгвістичну інтерпретацію й узагальнення експериментальних даних. Матеріалом дослідження слугував експериментальний корпус діалогічних текстових фрагментів, начитаних дикторами – носіями англійської мови (британський варіант), матеріал із лінгафонних інтерактивних курсів та відеокурсів англійської мови, а також оригінальних англійських фільмів.

Під *темпом* у роботі розуміємо швидкість протікання мовлення в часі, його прискорення або сповільнення, що зумовлює ступінь його артикуляційної напруги та слухової чіткості [2: 472]. Темп – це складне просторово-часове утворення, дослідження якого неодмінно пов'язане з аналізом тривалості пауз, їх частоти та дистрибуції, тривалості звучання (швидкості вимови) окремих частин та цілого висловлення, його ритмічної структури, тобто усіх інтонаційних характеристик, в яких темпоральний компонент знаходить свою реалізацію в мовленні [3: 61]. Темп вимірюється або кількістю сегментних одиниць (звуків, складів, тактів), вимовлених за одиницю часу, або середньою тривалістю тієї чи іншої сегментної одиниці, вираженої в мілісекундах [1: 48]. Для опису перцептивних параметрів реалізації темпу використовувалася така шкала градацій його частотних актуалізацій: швидкий, прискорений, помірний, сповільнений, повільний [5: 97-98].

При цьому слід відзначити, що одним із основних засобів інформаційної сегментації мовлення [4: 36] є його паузація. З точки зору реалізації просодичних характеристик пауза трактується як переривання в мовленнєвому континуумі [5: 128], яке фіксується внаслідок падіння рівня інтенсивності до нуля на мінімальній часовій ділянці; а фізіологічним корелятом паузи виступає зупинка в роботі органів мовлення, приведення їх у стан спокою. Під час аудитивного аналізу експериментального матеріалу ми використовували чотирирівневу градацію тривалості пауз (довга, середня, коротка, перцептивна), виділяючи

при цьому перцептивну паузу не як аудитивно сприйману перерву звучання, а як смислову межу між двома інтонаційними одиницями [6: 7].

Темпоральні характеристики фрагментів досліджуваних діалогів, отримані в ході акустичного аналізу, маркувалися такими показниками: середньозвуковою тривалістю і тривалістю пауз на стиках фрагментів, які визначалися із застосуванням комп'ютерної програми *Cool Edit Pro*. Середньозвукова тривалість обчислювалась як відношення загальної тривалості фрагмента до суми звуків, що його складають та кваліфікувалася за такою градацією: мінімальна, коротка, середня, збільшена, максимальна. Тривалість пауз на стиках фрагментів оцінювалася у термінах: мінімальна, коротка, середня, збільшена, максимальна. За результатами аудитивного й акустичного аналізу було обчислено частотні показники актуалізації темпу досліджуваних фрагментів діалогів.

Узагальнення частотних характеристик актуалізації темпу за результатами аудитивного аналізу дозволяє простежити домінуюче використання помірного темпу в усіх групах експериментального корпусу діалогів та кваліфікувати його функціонування як інваріантний просодичний засіб їхньої організації. Так, переважна більшість фрагментів характеризується помірним темпом з максимальними показниками (по спадній): 42,31%-63,46% – у мовленні комунікантів нижчих за статусом з пріоритетністю цієї зони темпу у всіх фрагментах; 41,94%-62,90% – у мовленні співрозмовників вищих за статусом та 39,13%-50,72% – у мовленні рівних за статусом комунікантів.

Оцінка даних аудитивного аналізу свідчить також про те, що вагому відсоткову частку складають і відхилення від помірного темпу в обидва боки. При цьому прискорений темп займає друге за частотністю місце при максимальних показниках актуалізації в попередньо-заключному і власне-заключному фрагментах: у мовленні вищих за статусом мовців – 46,77%, 45,16%; рівних за статусом комунікантів – 40,58%, 42,03%; мовців нижчих за статусом – 36,54%, 44,23% відповідно. Крім того, прискорений темп найбільше властивий для стратегічно-визначального фрагмента (33,87%) діалогів, актуалізованих мовцями з вищим статусом, та контакто-встановлювального фрагмента діалогів, актуалізованих мовцями з нижчим статусом (32,69%) і мовцями з рівним статусом (26,09%).

Сповільнений темп був зафіксований, у першу чергу, у конфліктотвірному фрагменті як засіб вираження негативних емоцій мовця: у максимальній кількості в мовленні рівних за статусом комунікантів – 37,68%, яке характеризується найвищим емоційно-прагматичним потенціалом; при значній частці в реалізаціях вищих за статусом комунікантів – 30,65% та в меншій кількості в мовленні нижчих за статусом комунікантів – 23,08%. Разом із тим, високі показники актуалізації сповільненого темпу були зареєстровані також у стратегічно-визначальному фрагменті в реалізаціях мовців з нижчим (34,62%) і вищим (33,87%) статусом та в аргументативно-дискусійному фрагменті в реалізаціях мовців з вищим (29,03%) і рівним (30,43%) статусом.

Маргінальні значення темпоральних параметрів були зареєстровані лише в мовленні рівних за статусом комунікантів та при незначній частці в мовленні вищих за статусом співрозмовників. При цьому максимальні показники актуалізації швидкого темпу представлені у власне-заключному фрагменті: 24,64% і 12,90% у реалізаціях мовців з рівним і вищим статусом відповідно. Повільний темп є найменш характерним, показники якого коливаються: 2,89%-8,69% у мовленні рівних за статусом мовців і 1,61%-4,84% у мовленні вищих за статусом мовців. Зокрема вказані найвищі відсоткові частки були зафіксовані в конфліктотвірному фрагменті обох груп зазначених діалогів.

Аудитивний аналіз частоти актуалізації типів пауз свідчить про те, що переважна більшість стиків фрагментів діалогів, актуалізованих мовцями з вищим і рівним статусом, оформлюється середньою паузою з максимальними показниками її частоти в мовленні вищих за статусом комунікантів (50,00%-67,74%) та при дещо меншій частці в мовленні рівних за статусом комунікантів (40,58%-46,38%). Щодо реалізацій мовців з нижчим соціальним статусом, то тут найвищою рекурентністю відзначається коротка пауза (50,00%-51,92%), яка виконує роль диференційної ознаки вказаної групи аналізованих діалогів.

Разом із тим, коротка пауза займає друге за частотою актуалізації місце в перших двох групах досліджуваних діалогів, оформлюючи в мовленні вищих за статусом співрозмовників (по спадній) стики фрагментів конфліктотвірного й динаміко-подійного (41,94%), аргументативно-дискусійного й попередньо-заключного (35,48%), стратегічно-визначального й конфліктотвірного (25,81%). У реалізаціях мовців рівних за статусом коротка пауза постає

другою на стиках усіх фрагментів, досягаючи найвищої позначки на стикові аргументативно-дискусійного й попередньо-заключного фрагментів (49,28%).

Довга тривалість паузи притаманна здебільшого мовленню вищих за статусом комунікантів, де найвищі показники її актуалізації (30,65%) спостерігаються на стикові структурно-семантичних блоків "основна частина–завершення". У мовленні комунікантів рівних (5,79%-20,29%) і нижчих за статусом (3,85%-7,69%) її рекурентність є незначною. Найбільша частотність перцептивної паузи була зареєстрована на стиках контакто-встановлювального й стратегічно-визначального та попередньо-заключного і власне-заключного фрагментів, де вона слугує засобом забезпечення семантичної зв'язності суміжних фрагментів у межах структурно-семантичних блоків. Найвищі показники її актуалізації на стиках зазначених фрагментів були зафіксовані в мовленні комунікантів з нижчим соціальним статусом: 40,38% і 32,69% відповідно; при меншій частці (23,19% і 21,74%) – у мовленні рівних за статусом комунікантів та при незначній кількості (16,13% і 8,06%) – у мовленні вищих за статусом комунікантів, для якого взагалі характерна більша тривалість паузи порівняно з іншими групами мовців.

Узагальнення даних щодо частоти реалізації середньозвукової тривалості фрагментів, обчисленої інструментально, дозволяє простежити, що в експериментальному корпусі діалогів домінує середня зона середньозвукової тривалості з найбільшою рекурентністю у групі діалогів, актуалізованих мовцями з рівним статусом: 42,86%-57,14%. У мовленні вищих за статусом мовців зберігається перевага середньої середньозвукової тривалості (35,71%-57,14%) за виключенням конфліктотвірного й динаміко-подійного фрагментів, в яких було зареєстровано найвищі показники короткої зони середньозвукової тривалості (50,00% і 42,86% відповідно), що вказує на деяке прискорення темпу їхнього звучання.

Щодо мовлення комунікантів з нижчим статусом, то тут спостерігається найбільша варіативність у розподілі числових показників. При цьому помітною є залежність середньозвукової тривалості фрагмента від його функціонально-прагматичної спрямованості. Так, контакто-встановлювальний, конфліктотвірний і попередньо-заключний фрагменти маркуються максимальною відсотковою долею середньої середньозвукової тривалості (42,86%), а стратегічно-визначальний, динаміко-подійний і аргументативно-дискусійний – найвищим показником збільшеної середньозвукової тривалості (35,71%).

Частка максимальної середньозвукової тривалості є приблизно однаковою в усіх трьох досліджуваних групах (7,14%-14,29%) з максимальною кількістю в мовленні вищих за статусом мовців (21,43%) в аргументативно-дискусійному й попередньо-заключному фрагментах. Значний відсоток короткої середньозвукової тривалості (28,57%) було зафіксовано в аргументативно-дискусійному фрагменті експериментального корпусу діалогів. Зона мінімальної середньозвукової тривалості представлена лише в попередньо-заключному фрагменті в мовленні вищих за статусом мовців з найменшою кількістю (7,14%).

На підставі інструментального вивчення закономірностей варіювання тривалості пауз на стиках фрагментів досліджуваних діалогів було встановлено кореляцію тривалості пауз із чинником соціального статусу співрозмовників. Так, для мовлення комунікантів з вищим соціальним статусом властивою є середня (21,43%-50,00%) або коротка тривалість пауз (14,29%-35,71%) при більшій рекурентності середньої. Друге за частотністю місце займає збільшена тривалість пауз, показники якої мають приблизно однаковий відсотковий розподіл (14,29%-21,43%). Крім того, в описуваній групі діалогів найвищою часткою (35,71%) позначена зона максимальної тривалості пауз, яка оформлює стик контакто-встановлювального і стратегічно-визначального фрагментів та є найбільше представленою (7,14%-21,43%) порівняно з двома іншими групами.

В оформленні стиків фрагментів діалогів, актуалізованих мовцями з рівним соціальним статусом, спостерігається домінування середньої зони тривалості пауз (14,29%-42,86%), за виключенням стику конфліктотвірного й динаміко-подійного фрагментів, для якого характерною є збільшена тривалість пауз (35,71%). На відміну від першої досліджуваної групи, у мовленні рівних за статусом співрозмовників простежується перерозподіл частотних показників у бік зон короткої і мінімальної тривалості пауз. Так, в аналізованій групі другою за рекурентністю відзначена коротка й мінімальна тривалість пауз, найвищі відсоткові реалізації яких складають 21,43%-28,57%. При цьому частотність максимальної тривалості пауз є незначною (7,14%-14,29%).

Стосовно мовлення комунікантів з нижчим соціальним статусом, то тут було зареєстровано найвищі показники актуалізації короткої (35,71%) і мінімальної тривалості пауз (35,71%-42,86%). У свою чергу, в організації стиків контакто-встановлювального і стратегічно-визначального та аргументативно-дискусійного й попередньо-заключного фрагментів переважає середня тривалість пауз (35,71%). Крім того, значний відсоток середньої тривалості пауз на стикові аргументативно-дискусійного й попередньо-заключного фрагментів було зафіксовано в усіх трьох досліджуваних групах, що пов'язано з розділовою функцією інтонації, яка реалізується здебільшого при переході від одного структурно-семантичного блока діалогу до іншого. Функціонування середньої паузи на стикові контакто-встановлювального й стратегічно-визначального фрагментів, яке також було відзначено в усіх аналізованих діалогах (21,43%-42,86%), має інше функціональне призначення, а саме: збільшення тривалості паузи підкреслює вагомість прагматичної мети вказаного фрагмента (встановлення мовленнєвого контакту) та надає можливість мовцеві підготувати співрозмовника до обговорення вирішуваної проблеми.

Таким чином, на основі аудитивного й акустичного аналізу темпоральних особливостей англійського офіційно-ділового діалогічного мовлення було встановлено, що найбільшою частотністю в усіх досліджуваних групах діалогів характеризується помірний темп, який отримує статусу інваріантної ознаки. Значну кількість реалізацій складають при цьому відхилення від помірного темпу в обидва боки, що зумовлено функціонально-прагматичною спрямованістю фрагментів та їхнім емоційно-прагматичним потенціалом. Так, типовим для попередньо-заключного й власне-заключного фрагментів є актуалізація зони прискореного темпу вимови. На відміну від цього, конфліктотвірний фрагмент реалізується переважно в зоні сповільненого темпу, що слугує ознакою зародження конфлікту. Акустичний аналіз в цілому підтвердив дані аудитивного аналізу щодо актуалізації темпу та дозволив виявити середню зону середньозвукової тривалості як найбільш рекурентну. Разом із тим, підвищена рекурентність короткої середньозвукової тривалості пояснюється сповільненням темпу в термінальній ритмогрупі завдяки малій швидкості зміни частоти основного тону, що на перцептивному рівні сприймається як загальний помірний темп вимови.

Зіставлення результатів акустичного й перцептивного аналізу актуалізації пауз на стиках фрагментів структурно-семантичних блоків експериментальних діалогів дозволило встановити середню і коротку тривалість паузи як інваріантну ознаку англійського офіційно-ділового діалогічного мовлення. Крім того, дані акустичного аналізу підтвердили висновок аудитивного аналізу про те, що з підвищенням соціального статусу мовців спостерігається тенденція до збільшення тривалості паузи. Так, у мовленні співрозмовників з вищим статусом була відзначена найвища рекурентність збільшеної і максимальної тривалості пауз. У свою чергу, для реалізацій мовців з нижчим статусом властивою є коротка й мінімальна тривалість пауз.

Використані в процесі лінгвістичної інтерпретації результати аудитивного й акустичного аналізу показали існування між ними досить тісного кореляційного зв'язку, що дає підстави вважати доцільним їх подальше використання в лінгвістичній теорії та практиці під час теоретичного обґрунтування закономірностей коректного просодичного оформлення англійського офіційно-ділового діалогічного мовлення і розробки відповідних методичних рекомендацій щодо особливостей його соціолінгвістичної варіативності. Результати експериментального аналізу варіативності темпоральної характеристики мовлення в офіційно-діловій сфері свідчать про зумовленість темпу функціонально-прагматичною спрямованістю фрагментів і їхнім емоційно-прагматичним потенціалом, а також про пряму кореляцію тривалості пауз з чинником соціального статусу мовців.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Антипова А.М. Ритмическая система английской речи. – М.: Высшая школа, 1984. – 119 с.
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – 2-е изд. – М.: Советская энциклопедия, 1969. – 607 с.
3. Дворжецька М.П. До питання функціональної детермінації темпу в структурі інтонації англійської мови // Інтонація як мовний засіб вираження думки / Відп. ред. А.Й.Багмут. – К.: Наукова думка, 1975. – С. 60–64.
4. Златоустова Л.В. Общая и прикладная фонетика / Л.В.Златоустова, Р.К.Потапова, В.Н.Трунин-Донской. – М.: Изд-во Московского у-та, 1986. – 304 с.
5. Калита А.А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлення: (Монографія). – К.: Вид. центр КДЛУ, 2001. – 351 с.: іл., табл. – Бібліогр.: с. 322–351.
6. Цеплитис Л.К. Анализ речевой интонации. – Рига: Изд-во Зинатне, 1974. – 272 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ганна Ющенко – викладач кафедри практики германських мов Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В.Винниченка

Наукові інтереси: проблеми інтонаційної організації мовлення